

ДЬУЛУРБАН

түһүлгэ дуораана

Барыта тэрээһинтэн тутулуктаах

Аспыт өрөбүл күннэргэ «Өрөгөй» күрээс уорабайгыгар сахаттан бастакы олимпийскай чөмпүйүөн, ССРС успордун үтүөлээх маастара, Арассыыа уонна Сэбиэскэй Сойуус үтүөлээх тириэньэрэ Роман Михайлович Дмитриев кэриэһигэр көнүл тустууга 21-гэр диэри саастаахтарга Норуоттар икки ардыларынааҕы XII күрэхтэһии ытылынна.

Тэрээһин саха бөбөстөрүн Монреаллааҕы-1976 Олимпиадаҕа өрөгөйдөрүн үйэ аңардаах үбүлүөйүгэр ананна. Онон суолтата улахан.

Быйылгы түһүлгэҕэ Кытай, Молдова, Монголия уонна Бурятия, Забайкальскай, Красноярскай кыраайдар, Иркутскай уобалас, Саха сирэ, Санкт-Петербург, Тыва бөбөстөрө, барыта 120 спортсмен күөн көрүстэ. Урукку сылларга холоотоххо, түһүлгэ састааба арыый мөлтөх буолбутун билиниэх тустаахпыт. Ити 120 кыттааччыттан 96-та бэйэбит бөбөстөрүбүт.

Быйталаһан көрдөххө...

Тустуу специалистара уонна ыалдыааччылар Роман Дмитриев тустуутун ытыллар болдоҕо табыгаһа суох буолан быйыл таһыма намтаата диилэр. Ону кинилэр бу кэмнэ атын күрэхтэһиилэр, тэрээһиннэр ытыллар буолан, тас дойдуттан да, регионнартан да кэли мөлтөбүнэн, үптэрэ-харчылар тийбэтинэн быһаараллар. Ол сөп даҕаны, гынан баран, төһө күттүөннээх үлэ ытыллыбыта эбитэ буолла? Бу да сырыыга уонча дойдуга ынырыы ытыллыбытын үрдүнэн үс эрэ дойду, ону даҕаны Кытай, Монголия 3-түү, Молдова 1 бөбөһүнэн кытыннылар.

Урукку сылларга бу түһүлгэҕэ Дагестан, Осетия, Чечня, Ка-

бардино-Балкария, Беларусь, Казахстан, Кыргызстан, Узбекистан, Таджикистан хамаандалара син кэллэрэ. Итиэннэ Россия эдэрдэргэ сүүмэрдэммит хамаандатыттан кээн, күрэхтэһиини кизэргэтэр, таһымын улаатыннарар этилэр.

Кырдык күрэхтэһии сылын аайы, Роман Михайлович төрөөбүт күнүгэр сөп түбэһиннэриллэн, Дьахталлар аан дойдутаагы күннэригэр ытыллар. Былырыынныга диэри күөстээх састааптаах, элбэх көрөөччүлээх буолара. Онтон төһө даҕаны күрэхтэһиини кириэн көрүү босхо буолбутун үрдүнэн, трибунаҕа көрөөччү аҕыйаа хомолтолоох.

Аны бу сырыыга Р.М. Дмитриев дьэ кэргэнэ уонна собурууттан бочуоттаах ыалдыттар суохтара хайдах эрэ кэргэй буолла. Бары билэрбит курдук, билигин аан дойду балаһыаньата хаһаангытааҕар даҕаны тынаан турар. Анал байыаннай дьайыһынан сибээстээн, Россияны кытта сыһыанга хааччах билигин даҕаны өһүллэ илигэ харгыстары үөскэтэр. Онон бу күрэхтэһиини үрдүк таһымнаахтык тэрийэн ыттарга баҕар болдьобун уларытан биэрэр сөп буолуо.

Ол, бастатан туран, Россия спортивной тустууга федерациятын сыллааҕы календарыгар сөп түбэһиннэриллэн оноруллара өйдөнөр. Дьинэ, Роман Дмитриев турнира 21-гэр диэри саастаахтарга Россия күрэхтэһиигэр сүүмэрдиир, бэлэмнэнэр сыаллаах-соруктаах этэ да, дойду быйылгы түһүлгэтэ олунньу ыйга Владикавказка ытыллан хаалан, быйыл улахан суолта бэриллэбэтэ бадахтаах.

Санатан эттэххэ, бу күрэхтэһиини Саха Өрөспүүбүлүкэтин физическэй култуураҕа уонна спорка министристибэтэ, тустууга федерацията уонна Р.М. Дмитриев аатынан Олимпийскай эрэллэри бэлэмниир училище үүннээн-тэһиннээн ытталлар.

Ханныгын да иһин, улуу бөбөспүт Роман Михайлович Дмитриев аатын үрдүктүк тутар инниттэн, бу күрэхтэһиини таһымын хаһан да намтаппакка, туһааннаах салалта өртүттэн өрүү улахан болҕомто ууруллара уонна көдьүүстээх, ирдэбиллээх үлэ ытыллара эрэйиллэр.

Кэскили көрүү

Биир өртүнэн ылан көрдөххө, бу күрэхтэһии Саха сирин тустуутун инники кэскилин, эрлин көрүү буолла диэххэ сөп. Онуоха кэскиллээх, инникилээх уолаттар баалларын бу түһүлгэ көрдөрдө дии саныыбын.

Төһө эмэ күрэхтэһии 21-гэр диэри саастаахтарга ытыллыбытын үрдүнэн 17 саастаах **Пантелеймон Софронеевы**, 18-ты саастаах **Александр Ждановы**, **Нозим Сафаровы** бэлиэтиэм этэ. Тыһыппалаах оҕолор биһиэхэ хаһан баҕарар бааллар. Арай, кинилэр кыахтарын сөпкө туһаныны, ситиһиһиһи кыайыыга тийиһини элбэх ситимнээх үлэ, усулуобуйа, тэрээһин быһаарыаҕа. Ол аата, тустуу — салалтаттан, тириэньэртэн эрэ тутулуктаах.

Күрэхтэһиигэ саамай кыра ыйаһынна Роман Дмитриев биир дойдулааҕа, билигин Чурапчыга тустуу кыһатыгар буһа-хата сылдьар **Анатолий Иванов** бастаабыта кэрэхсэбиллээх.

Эдьигээн билигин даҕаны талааннарынан тутахсыа илигин көрдөрөр. Манна сыһыары тутан эттэххэ, кини тириэньэрэ эмиз Эдьигээнтэн төрүттээх олимпиец **Виталий Корякин**.

Табаарыстыы көрсүһүү

Тустуу салбарар. Аны бу өрөбүлгэ, кулун тутар 15 күнүгэр «Өрөгөй» күрээс уорабайгыгар Олимпиада-1976 үрүн көмүс призера, ССРС спордун үтүөлээх маастара, Саха сирин үтүөлээх тириэньэрэ **Александр Николаевич Иванов** үбүлүөйдээх 75 сааһынан көнүл тустууга табаарыстыы көрсүһүү ытыллыаҕа.

Онно Р.М. Дмитриев турнирыгар кытыбыт атын дойдуттан, регионнартан түмүлүбүт хамаанда — Саха сирин хамаандатын кытта көбүөргэ ыйааһыннарынан сирэй көрсүүлэрэ, нууччалыы суруйдаха, «стенка на стенку» тэриллээҕэ.

Күрэхтэһии түмүк көрдөрүүтэ

57 кг (36 кыттааччы): 1. Анатолий Иванов — Саха сирэ, 2. Федор Павлов — Красноярскай, 3. Александр Жданов, Михаил Осипов — иккиэн Саха сирэ.

61 кг (21): 1. Юрий Винокуров — Саха сирэ, 2. Очир Цыренов — Бурятия, 3. Максим Григорьев, Артур Макаров — иккиэн Саха сирэ.

65 кг (18): 1. Артур Попов — Саха сирэ, 2. Анх-Эрдэнэ Алтангерел — Монголия, 3. Зоригто Бороев — Бурятия, Валерий Алагуев — Иркутскай.

70 кг (16): 1. Алан Ондар — Тыва, 2. Данил Пилия — С-Петербург, 3. Сергей Некрасов, Айкар Марков — иккиэн Саха сирэ.

74 кг (9): 1. Тумен Дондоков — Бурятия, 2. Алексей Захаров — Саха сирэ, 3. Доржо Шарастепанов — Бурятия, Константин Слепцов (Саха сирэ).

79 кг (11): 1. Аслан Хугаев — С-Петербург, 2. Белигто Лхамжапов — Забайкальскай кыраай, 3. Нозим Сафаров, Пантелеймон Софронеев — иккиэн Саха сирэ.

86 кг (5): 1. Бато Кырмыгенов — Бурятия, 2. Аркадий Черкашин — Иркутскай, 3. Никита Евсеев — Саха сирэ.

92 кг (5): 1. Эрдэнэ-Мунх Баярбаатар — Монголия, 2. Степан Иванов — Саха сирэ, 3. Хай Рихан — Кытай.

97 кг (3): 1. Адам Николаев — Саха сирэ, 2. Ока Леджинов — Бурятия, 3. Альберт Ефимов — Саха сирэ.

125 кг (3): 1. Данил Ахмаев — Красноярскай, 2. Михаил Николаев, 3. Николай Петров — иккиэн Саха сирэ.

Петр ПАВЛОВ бэлэмнээтэ. Ааптар хаартыската.

түһүлгэ дуораана

Эдэр саас, успуорт саамай мунгууур бырааһынньыга — XXV Кыһынҕы олимпийскай оонньуулар Италияҕа түмүктэннилэр. Олимпиада аһыллытын, күрэхтэһиилэри ОККО сервис нөҥүө “күөх экранча” холботон көрдүм.

Италияҕа икки куоратынан барда, Коргина д*Ампеццо уонна Милан. 1956 с. Кыһынҕы оонньуулар Коргина д*Ампеццо куоракка Италияҕа ытыллыбыттарын 70 сылыгар ананна.

Түмүк хайдабый?

Тэннээн көрүүххэ дуу, 2022 сыллаахха Пекинҕэ ытыллыбыт Олимпиадаҕа хамаанданан официальнойа суох көрдөрүү түмүгүнэн Норвегия бастакы, Германия иккис, Кытай үһүс, АХШ төрдүс, Швеция бэһис, Арасыйыа тохсус миэстэлэри ылбытара.

Бу Олимпиадаҕа түмүк маньык буолла: Норвегия бастакы, АХШ иккис, Голландия үһүс, Италия төрдүс, Германия бэһис. 25-тэ ытыллыбыт Олимпиадаттан Норвегия 11 төгүл бастаата! Италияҕа 41 мэтээллэх: 18 кыһыл көмүс, 12 үрүн көмүс, 11 бороонса. Дьэ, чабылхай ситиһии!

Иккис, үһүс буолбут АХШ (12–12–9), Голландия (10–7–3) мэтээллэрдээхтэр. 94 судаарыстыба кытынна, онтон 30 хамаанда эрэ мэтээлгэ тигистэ. Индия курдук 1,5 миллиард нэһилиэнньэлээх дойдуга бириис-

▲ Олимпиада үрүн көмүс призера Никита Филиппов.

«Күөх экранынан» көрө олорон...

тээх миэстэ суох. Ол өйдөнөр, Индия хаара суох сылаас дойду. Ол быһыгар Норвегияҕа баара-суоҕа 5,5 мөлүйүөн киһи олохсуйан олорорун санаан ааһааха.

Арасыйаттан баара-суоҕа 13 киһи кытынна. Ону даҕаны кэлин тигэһэр эрэ биллэн. Ски-альпинизм диэн сана көрүн киирэн, Никита Филиппов диэн күрэсчит иккис буолан үөртэ.

Олимпиада дьоруойунан хайыһардыт Йоханнес Клебо буолла. 29 саастаах күрэсчит дойдутугар 6 кыһыл көмүс мэтээли аҕалла. Бу уһулуччу көрдөрүү, рекорд! Кини уопсайа, олимпиадалартан 11 кыһыл көмүстээх. Ураты хатарыылаах киһи буолла!

Санаалар, толкуйдар

Үс олимпиада утуу-субуу биһигиттэн кэм чугас, Азия континеныгар ытыллыбытара. 2018 с. Пхенчхан, 2021 с. Токио-20, Пекин-2022, төһө да уустук балаһыанньа (ыарахан дьан саҕана) кэнни оонньууларга бүүрүкээбитин үрдүнэн бэрт үчүгэйдик ааспытара. Азияҕа эрэ буол-

батах, аан дойду сайдыылаах дойдулара Япония, Кытай эрэ буоланнар бу саҕана тэрээһиннээхтик ытыттар диэн бэлиэтээбиттэрэ.

“Күөх экранынан” көрө олорон Кыһынҕы олимпиада көрүннэрэ улам уустугуран иһэллэрин, баһыйар үгүс өттүн ылбычча эдэр, кыанар, тэтиэнэх да киһи кыайан толорбот, дьарыктанар баҕалаах да буоллаҕына ыарахан. Аны эчэйиилэх, кутталлаах да курдуктар. Арай ирдэбилгэ эппиэттиир анал тутуулар, оноһуктар баар буоллахтарына.

Аны кулун тутар 6–16 күнүгэр Паралимпиада ытыттар. Кыттааччыларынан олох ыарахан өрүттэрин көрсүбүт, сынтарыйбат кытаанах санаалаах, дьулуурдаах дьон буоллахтара, барахсаттар! Арасыйаттан 20-тэн тахса киһи кытара күүтүллэр.

2030 сыллаахха Олимпиада Франция судаарыстыбатыгар баар аатырбыт Альпа хайаларыгар, 2034 сылга — АХШ-ка Солт-Лейк-Сити куоракка ытыллаллара быһаарыллыбыт.

Степан АНДРЕЕВ.
Майа, Мэнэ Хангалас.

улуустан сонун

Буучугурас бириһигэр хапсаҕай түһүлгэтэ

Олунньу 28 — кулун тутар 1 күннэригэр Үөһээ Бүлүүгэ “Үс хоһуун” успуорт саалатыгар Саха сиригэр кизэн туттар бөҕөһө, хапсаҕайга бастакы абсолютнай чемпион Василий Иннокентьевич Степанов-Буучугурас сырдык аатыгар 42-с төгүлүн ытыттар хапсаҕайга өрөспүүбүлүкэтээҕи А категориялаах күрэхтэһии буолан ааста.

1965 сылтан 1987 сылга диэри улуус таһымнаах күрэхтэһии эбит буоллаҕына, 1987 сылтан А категориялаах, өрөспүүбүлүкэ таһымнаах буолбут. Үөһээ Бүлүү улууугар барыта 168 бөҕөс 15 улуустан кэлэн түһүлгэни кизэргэтэ. Оҕолор алта ыйааһынна, эр дьон 57, 65, 75, 85 уонна 95 киһлэбэ туһуннулар. Оттон убаастабыллаах бэтэрээннэр 60, 70, 80, 90 уонна 90 киһлэттэн үөһээ ыйааһынна кииристилэр.

Түөрт аан дойду таһымнаах бөҕөстөр: Иван Семенов (Кэбээйи), Леонид Попов (Таатта), Пантелеймон Николаев (Үөһээ Бүлүү), Николай Николаев (Бүлүү), Азия континенын икки: Семен Тимофеев уонна Федор Данилов (Үөһээ Бүлүү), өрөспүүбүлүкэ биэс Аар Дарханнара: Увар Тимофеев

Максимов (Амма), 90 кг Федор Данилов, 90-тан үөһэ кг Увар Тимофеев (иккиэн Үөһээ Бүлүү).

Ыйааһынна киирсиилэр кэннилериттэн хапсаҕай сүгүрүйэччилэрэ бары күүтэр күрэстэрэ, мунгууур кыайыылааҕы быһаарар хапсыһылар буолбуттара. Оҕолорго “Мунгууур кыайыылаах” аатын утарсааччыларын барыларын кыайан, Бүлүү улууһунтан Ратмир Прокопьев сүктэ уонна 20 тыһ. солк. наҕараадаланна. Эр дьонно 75 киһлэбэ диэри Иван Семенов, Кэбээйи улууһунтан аатын дорҕоонноохтук ааттатта уонна 100 тыһ. солк. наҕараадаланна. Кыайтаран иһэн, бэрт аҕыйах сөкүүндэ хаалбытыгар утарсааччытын охторон көрөөччүлэр биһирэбиллэрин ылла, саала дьонун уһугуннарда.

75 киһлэттэн үөһээ ыйааһынна Бүлүү бүдүрүйбэт бөҕөһө, бэйэтин аатын араас түһүлгэлэргэ

(Үөһээ Бүлүү), Николай Николаев (Бүлүү), Айсен Килибеев (Сунтаар), Никита Софронов (Чурапчы), Иван Семенов (Кэбээйи), норуоттар икки ардыларынааҕы “Азия оҕолоро” оонньууларын кыайыылаахтара: Кэбээйттэн Вячеслав Нововицын уонна Олег Кононов баалара күрэхтэһиибит таһымн өссө үрдэттэ.

Икки күннээх сымсалар, күүстээхтэр күөн көрсүһүүлэригэр кыайыылаахтарынан буоллулар. Оҕолорго: 45 кг Владислав Лебедкин, 50 кг Олег Семенов (иккиэн Кэбээйи), 55 кг Георгий Новгородов (Үөһээ Бүлүү), 62 кг Олег Кононов (Кэбээйи), 70 кг Ратмир Прокопьев (Бүлүү), 70-тан үөһэ кг Давид Чириков (Үөһээ Бүлүү). Эр дьонно: 57 кг Пантелеймон Николаев, 65 кг Мичил Осипов (иккиэн Үөһээ Бүлүү), 75 кг Ньургустаан Брошев (Бүлүү), 85 кг Петр Павлов (Мирнэй), 95 кг Александр Халыев (Таатта), 95-тэн үөһэ кг Никита Софронов (Чурапчы). Ыгыктабыллаах бэтэрээннэргэ: 60 кг Степан Родионов (Үөһээ Бүлүү), 70 кг Василий

ааттата сылдыар Николай Николаев “Мунгууур кыайыылаах” буолан көрөөччүлэрин үөртэ. Бэтэрээннэргэ Үөһээ Бүлүүттэн Увар Тимофеев кыайда.

Саха АССР хапсаҕайга спордун маастара, саха норуотун кизэн туттар бөҕөһө Василий Иннокентьевич Степанов-Буучугурас аатын үйэтитиитигэ аналлаах хапсаҕай күрэхтэһиигэ үрдүк тэрээһиннээхтик ааста. Бөҕөстөр ыраахтан аат ааттаан айаннаан кэлэн үчүгэй хапсыһылары көрдөрөн түһүлгэни кизэргэттилэр. Хапсаҕайы сэнээрээччилэргэ бэрт астык өрөбүллэр аастылар. Күрэсчиттэргэ ыһыгытаан-хаһыгытаан, кыайыыга кынаттаан олус үчүгэйдик көрдүбүт. Инникитин өссө да үрдүк ситиһиилэри, сана кыайылары баҕарабыт!

Успуордуан дьарыктанын, чөл олохтоох, бэйэбитигэр эрэллээх, дьулуурдаах, тулуурдаах буолун.

Алина САННИКОВА,
11-с кылаас үөрэнээччитэ,
«Эрчим» медиакиин.
Дүлүкү, Үөһээ Бүлүү.

Ааптар хаартыскалара.

хаартысканан кэпсибит

Мэтээллэрин музейга туттарда

Чурапчы улууһунтан иккис олимпиец — көнүл тустуга спорт маастара Николай Аянитов-Ноев буолар. Кини 2012 сыллаахха Лондонна, XXX сайынҕы Олимпийскай оонньууларга Таджикистан Республикатын аатыттан кыттыбыта.

Биллэрин курдук, Николай — эдэрдэргэ Россия күрэхтэһиитин кыайыылааҕа, Польшаҕа, Монголияҕа, Болгарияҕа, Финляндияҕа, Красноярскайга Иван Ярыгин аатынан норуоттар икки ардыларынааҕы турнирдарга миэстэлэспитэ.

Аҕыйах хонуктааҕыта кини мэтээллэрин Чурапчытааҕы спорка Албан аат музейыгар туттарда.

▲ Николай убайа Иван, спорт энтузиаста Иван Барашков мэтээллэри, тустуга ситиһилибит маллары музей дириэктэргэ Егор Васильевич Пудовка туттараллар.

кэпсиэхпин баҕарабын

Спорт — кини олобун дьоллоох аргыһа, арчыта

Көнүл тустууга ССРС спордун маастара, ССРС, Российской Федерация Ис дьыалатын органнарын бэтэрээнэ, милиция отставкаба подполковника Ефремов Василий Дмитриевич — Саха АССР үтүөлээх тренерэ И.В. Павлов, улуу тренер, ССРС, РСФСР үтүөлээх тренерэ, Саха АССР үтүөлээх учуутала Д.П. Коркин, РСФСР үтүөлээх тренерэ, Аҕа дойду улуу сэриитин кыттыылааҕа Э.Р. Фрунджиев уонна ССРС, РСФСР үтүөлээх тренерэ, Россия үс төгүллээх чемпиона, ССРС көнүл тустууга бочуоттаах спорт маастара Д.Г. Зангиев үөрэнээччитэ.

Кини 1949 сыл балаҕан 25 күнүгэр Горнай улуунун (оройуонун) Дьийкимдэ элиэниһэтигэр, Ленин колхоз киинигэр Аҕа дойду улуу сэриитин, Сталинград көмүскэлин кыттыылааҕа, «Хорсунун иһин» бойобуой мэтээл кавалера, сэриин инбэлиит Дмитрий Степанович уонна үлэ, тыыл бэтэрээнэ Варвара Федотовна Ефремовтар дьиэ кэргэнигэр күн сирин көрбүтэ.

Василий Мытаах сэттэ кылаастаах оскуолатыгар 1964 с. алтыс кылааһы бүтэрэн баран, Бэрдьигэстээх орто оскуолатын 1966 с. ахсыс кылааһы бүтэрэр. Бэрдьигэстээх үөрэнэр сылларыгар Илья Васильевич Павловка, Саха АССР үтүөлээх тренеригэр, дьарыктанар. И.В. Павлов 15 саастаах уолчааны тустуу мындырыгар, спорт үрдүкү чыпчаалыгар тахсарыгар олук уураар. Кини салалтатынан Василий, Саха АССР оҕолорго көнүл тустууга икки төгүл чемпиона буолуу үөрүүтүн билбитэ.

Чурапчыга, улуу тренергэ...

1965 с. Дмитрий Петрович Коркин ыңгырыгытынан кыһын Дьокуускай куоракка хас да оройуонтан, ол иһигэр Горнайтан үс буолан, Николай Алексеев, Василий Пахомов уонна Василий Ефремов эрчиллэр түмсүүгэ кэлбиттэрэ. Чурапчыттан Вася Ефремов ыйааһыныгар Никита Аммосов уонна Петр Шестаков бааллар. Итинни тэнэ Эдьигээнтэн Роман Дмитриев кэлбит этэ.

Илиитигэр, атаҕар күүстээх, тустуу үрдүк чыпчаалларын ыларга олус баҕалаах эдэр уолу бастакы тренерэ И.В. Павлов улуу тренер Д.П. Коркинна барарыгар «салгыһы сайда тур, тохтоон хаалыма, этэнгэ сырыт» диир алҕаан ыһыпта. В.Д. Ефремов олук үктээбит бастакы тренерин И.В. Павловы, билигин, төһө да дьыллар-күннэр ааспыттарын үрдүнэн, хаһан да умнубат, истин-иһирэх тылынан ахтар: «Дьийкимдэ» бэһис-алтыс кылаастарга үөрэнэ сылдьан, бастаан көнүл тустуу диир тугун билбитим. Интернакка олон үөрэнэ сылдьан, утуулар матараастары холбооммут, тустан көрөр этибит. Күһүнүттэн саҕалаан Илья Васильевич Павловка, бастакы тренербэр, көнүл тустуу секциятыгар эрчиллэн барбытым. Киниэхэ 1964–1966 үөрэх сылларыгар утумнаахтык дьарыктаммытым. Куорат уонна Чурапчы тустууктарынан кытта күөн көрсүһүүлэри байлаа элбэхтик гэрйибитэ. Мин кэлин 74 киилэбэ Россия чемпиона буола сылдьыбыт Валерий Колодезниковтыын көрсөн, эрийсэн баран, очконан сабырыйтарбытым. Унуобунан уһуна бэрт буолан, албаска кэлбэт-барбат этэ.

Биридэ, Горнай оҕолоро Чурапчыга баран, күөн көрсөн, кэлбиһит. Олор истэригэр, кэлин аатырбыт тустуук, Прокопий Шестаков баара. Мин 58 киилэбэ сана Россия чемпионатыгар төрдүс буолан кэлбит Николай Кардашевскайы кытта эрийсэн баран, очконан балаҕа сабырыйтарбытым. Ити матчевай көрсүһүүлэр кэннилериттэн улаханньык эбиллэн кэлбиһит. Ханньык баҕарар тустуугу кытары ыйааһыммар эрийсэр буолбутум. Онно барытыгар биһиги убаастыыр тренербит Илья Павлов өнөтө улахан. Горнай хамаандатыттан күүстээх тустуук оҕолору спордарга ыңгырар буолбуттара. Ол курдук, Николай Алексеев, Василий Пахомов уонна мин Дмитрий Петрович Коркин дьарыгар, кыһын Дьокуускайга ыңгырыллан дьарыктаммыһыт. Онон тренербит Илья Васильевич үөрэнээччилэрэ, республика ааттаахтарын кытта тэнгэ тустар, соробор корбоһор да этибит. Тренерим көмөгүнэн, 1965–1966 үөрэх сылларыгар Намна буолбут оскуола оҕолорун ортогугар республика чемпионатыгар бастаабытым. Ити көрсүһүүгэ Уус Алдантан Дегтяревы уонна Чурапчыттан Никита Аммосовы балаҕа сабырыйталаан бастаабытым.

1966–1968 сс. Дмитрий Коркин ыңгырыгытынан, Илья Павлов сөпсөһүүтүнэн, Чурапчы интернат-оскуолаба баран үөрэнэн, эрчиллэн орто оскуоланы бүтэрибитим. Бастакы тренербэр миинигин тустууга уһуйан, улахан спорка таһаарбытын иһин махтанабын.

В.Д. Ефремов салгыы Чурапчыга үөрэммитин кэпсиэр: «Дмитрий Петрович Коркин тустуу маастарыстабытыгар олус элбэххэ үөрэппитэ. Тохсус кылааска, кэлин биллэр-көстөр тустууктар, аан дойду оҕолорго 1969 с. чемпиона буолбут Илларион Федосеев, кэлин күүстээх маастар буолбут Никон Брызгаев, Алексей Пахомов, Федор Матвеев, үөһэ кылааска олимпийскай, Аан дойду уонна Европа ССРС, ССРС Сэбилэниилээх күүстэрин чемпионнара буолбут Роман Дмитриев Союз күүстээх тустууктара Прокопий Шестаков, ССРС эдэрдэргэ уонна оҕолорго чемпиона Николай Захаров-Сахаачча, Владимир Андросов, онтон да атын чаҕылхай оҕолор буолан ситиһилээхтик үөрэммиттэрэ, күүскэ дьарыктаммыттара».

Сахалыы өттүктээһини көрдөрбүтэ

Чурапчы спортивнай оскуолатыгар биһир кэмгэ үөрэммит үөлээннээбэ, спортивнай ротага биһиргэ сулууспалаабыт табаары-

һа, ССРС спордун маастара Семен Сергеевич Окоемов:

«Интерна-оскуолаба 1966–1968 сс. биллэринэн, сүүстэн тахса оҕо үөрэммитэ. Кинилэр ортолоругар Горнай оройуонтан Егоров Аркадий миинигин кытары биһир кылааска үөрэммитэ, Ефремов Василий биһир кылаас үрдүкү этэ. Василийдыын Забайкальскай байыаннай уокурукка Сэбиэскэй Армия кэксэтигэр биһир бириэмэбэ буһууну-хатыһыны биһиргэ барбыһыт. Ити кэмгэ кини Забайкальскай байыаннай уокурук уонна Читинскэй уобалас чизин көмүскүүрэ. Биллэр тустуук Афанасий Матвеев иннигэр түһэн, Уокурук 68 киилэбэ чемпиона. 1971 сыллаахха Читинскэй уобалас көнүл тустууга сүүмэрдэммит хамаандата Дальнай Восток уонна Сибири зонатыгар Владивосток куоракка баран кыттыбыта.

Бу күрэххэ, сенсация буолбута дитэһиппинэ, алҕаабабым буолуо. Тоҕо дитэһэххэ «классическай өттүктээн түһэриини» илэ харахпынан көрөн соһуйбутааһын. Ол эбэтэр өттүктээн, үөһэнэн күөрэтэн, классическай өттүктээн быраҕыһыны Василий-быт Сойуус чемпиона Николай Неустроевы утары онорбута хараһар билигин да баар курдук. Мин көрдөхпүнэ, Н. Неустроев, чыыстайга быраҕыллан түспүтэ, ону судьуйалар өр мөккүһүн баран, икки очкони эрэ биэбиттэрэ. Василий өттүктээн, идэтибит быраҕыһылар итинэн эрэ бүппэтэбэ.

1974 сыллаах Дальнай Восток уонна Сибири чемпионата Хабаровскай куоракка буолбутугар, Саха сирин хамаандатыгар кирибит чулуу бөбөстөртөн биһирдэстэрэ Никон Брызгаев 68 киилэбэ туста кэлбит эбит. Бу сырыыга Василий Ефремов Хабаровскай кыраай чизин көмүскээбитэ (кини Хабаровскайдаагы государственнай физкультурна уонна спорт институтун 3-с куурсун студена, тренерэ — Дзантемир Зангиев). Ити, ик-

ки эр бэртэрэ, көрсүһүүлэригэр Василий Ефремов Никон Брызгаевы өттүктээн күөрэтэн лаппаакыга түһэрибит. Бу сырыыга Василийга өттүктээн быраҕыһытыгар, ыраас кыайыһыны биэрибиттэр уонна күрэхтэһии түмүгүнэн Бурятия ааттааҕа Валерий Иванов кэнниттэн иккис бириистээх миэстэни ылбытын истибитим. Кэлин ити уһуллукчулаах албас «сахалыы өттүктэһин» диир номооххо кириэ сылдьар.

Мин билэрбинэн, Василий Ефремов Чурапчыга кэлэригэр балайда бэлэмнээх тустуук кэлбитэ, оҕолорго икки төгүллээх республика чемпиона».

Хабаровскай студена

1969 сыл ыам ыйыгар, Сэбиэскэй Аармыйа кэксэтигэр ыңгырыллылар диири, «Горнай» совхозка спорт инструкторынан ситиһилээхтик үлэлиир. Төһө да кылгас кэм иһигэр үлэлээбитин иһин, эдэр киһи элбэххэ үөрэммитэ. 1969 сыл ыам ыйыгар аармыйаҕа ыңгырыллар. Коркин оскуолатын бүтэрбит, тустар баҕалаах уонна дьобурдаах уолу Забайкальскай байыаннай уокурук спортивнай ротатыгар үөрүүнэн ылаллар. Сулууспалыы сылларыгар (1969–1971) Забайкальскай байыаннай уокурук, Чита куорат көнүл тустууга чемпиона, Чита куорат самбоҕа иккис призера буолар.

1971 с. кирири экзаменнары уонна специальнай нормативтары туттаран, Хабаровскайдаагы физическай культуура уонна спорт институтун тустуу отделениетын студена буолар. 1971–1975 сс. кини төрдүс тренеринэн Дзантемир Георгиевич Зангиев ССРС, РСФСР көнүл тустууга үтүөлээх тренерэ, Россия үс төгүллээх чемпиона, ССРС бочуоттаах спорт маастара буолар.

Үөрэнэр сылларыгар улахан дьонно Дальнай Восток уонна Сибири чемпионатын үрүн кө-

мүс призера, 1972 с. Пенза куоракка буолбут ССРС студеннарга чемпионатын боруонса призера, Хабаровскай кыраай, Хабаровскай куорат чемпиона уонна призера буолбут. Кыраай көнүл тустууга сүүмэрдэммит хамаандатыгар түөрт сыл устата энкилэ суох тустубута. Баҕарбыт баҕата, спорка ситиһинтэ туолбута: көнүл тустууга ССРС спордун маастара буолбута.

Спорт аргыстаах дьиэ кэргэн

Үрдүк үөрэх кыһатын 1975 с. ситиһилээхтик бүтэрэн, дойдутугар, Горнай оройуонугар, Бэрдьигэстээх орто оскуолатыгар физкультурна учууталынан үлэтин саҕалыыр. Институт дипломун ыларыгар, байыаннар кафедраны бүтэрэн, лейтенант званиетын ингэрэллэр. Офицерскай званиета кэлин В.Д. Ефремов дьылбатыгар үчүгэй олук буолбута.

В.Д. Ефремов үлэтин тускула 1978 сылтан 1994 сылга диири Ис дьыала органнарыгар анаммыта.

Тапталлаах кэргэнинэн Александр Георгиевичын ыал буолан, үс оҕону төрөтөн, улаатыннарар, үлэни онордулар. Кинилэр 50 сыл биһиргэ олонор, үс оҕо, алта сиэн уонна хос сиэн амарах аҕалара, ийэлэрэ, эһээлэрэ, эбээлэрэ уонна хос эһээлэрэ, эбээлэрэ. Эдэр көлүөнэ, биһиги аныгы ыччаттарбыт Аан дойдуга тарҕанньылар, атын омугу кытта уруурҕастылар, алтыстылар.

Василий Дмитриевич спорду хаһан баҕарар сэнээрэр. Улахан Россиятаагы, республикатаагы турнирдары уолун, сиэнин илдэ сылдьан көрдөбүнэ астынар. Спорт олохторун анала, дьиэ кэргэн бүтүгүн «Папа, мама и я — спортивная семья» диир девизтээх олонор, сайдар.

Улахан кыыстара Марина, оскуолаба үөрэнэр сылларыгар, Дьокуускай куорат үөрэнээччилэрин дзюдо турнирыгар үһүс миэстэ буолан турар. Кыра кыыстара Ольга волейболга оскуола сүүмэрдэммит хамаандатыгар кириэ сылдьыбыта. Уоллара Ньургун оҕо сылдьан хапсаҕайга, мас тардыһытыгар оскуолатын чизин, көмүскүүр, кикбоксинга, хоккейга, харбааһынна утумнаахтык дьарыктаммыта. Билигин Дьокуускай куорат Думатын депутата буолан дьон олобун үөһүгэр сылдьар. Ийэлэрэ Александра Георгиевна — үлэ бэтэрээнэ, Саха Республикатын санитарнай сулууспатын туйгуна, медицинскэй училищеҕа үөрэнэр сылларыгар волейболга училище чизин көмүскээн, республика орто специальнай үөрэх кыһаларын чемпионатыгар бастакы миэстэбэ тахсыбыта. Сиэнэрэ Илан Ефремов боксаҕа Бороҕонно буолбут спартакиадаҕа үһүс бочуоттаах миэстэбэ тахсыбыта, Улуу Москва куорат студеннарын чемпионатын кыайылааҕа. Кини оскуоланы кыһыл көмүс мэтээлинэн, Москватаагы тутуу университетин эмиэ ситиһилээхтик үөрэнэн бүтэрбитэ.

П. СПИРИДОНОВ, Россия Үлэбэ министрвотын бочуоттаах үлэһитэ, СР үлэһит хааччыһы сулууспатын бочуоттаах үлэһитэ, РФ государственнай гражданскай сулууспатын 1 кылаастаах сүбэһитэ.

▲ Василий Дмитриевич (унаттан иккис) Хабаровскайдаагы институту биһиргэ үөрэнэн бүтэрбит доҕотторунаан.

бэлиэ түгэн

Успуорду, чөл олобу өрө туттааччы

Бүгүн кэпсиир киһим — Илларионов Афанасий Петрович, педагогической үлэ бэтэрээнэ, РФ үөрэҕириитин туйгуна, Учууталлар учууталара, СР физическэй култуураба уонна успуорка үтүөлээх үлэһитэ, XX үйэ бастын дириэктэрэ, Мэнэ Хангалас улуунун уонна Хара нэһилиэтин Бочуоттаах олохтооҕо, РФ Уопсай үөрэхтээһинин Бочуоттаах үлэһитэ, “За заслуги перед Отечеством” II степеннээх уордьанын кавалера.

Кини Майаба И. Т. Васильев аатынан успуорт Албан аатын түмэлин салайааччыта. 1983 сыллаахха оҕо спортивнай оскуолатын Майаба астарбыта. Тус бэйэтин көбүлээһининэн үүнэр-сайдар ыччаты эт-хаан, ой-санаа өртүнэн уһуйар соруктаах 1994 с. Харатаабы успуорт лицейин тэрийбитэ.

Элбэхтэн аҕыйах холобуру аҕаллаахха, сүүрүүгэ өрөспүүбүлүкэ 10 төгүлээх чөмпүйүөнэ, рекордсмена. Манчаары оонньууларын 6 төгүлээх призера. Марафонна РФ финалын Иваново (1971 с.), Воронеж (1975 с.) куораттарга кыттылааҕа.

Күөгэйэр күнүгэр сылдьан, 1975 с. сааһыгар Саха сиригэр хайыһарга 30 км бастаан, үгүс киһини соһутан турардаах. Ол

иннинэ кинини сүүрүк эрэ быһытынан биллэлэрэ. Дьокуускайга тэриллибит «Чысхаан» дьон кулупка киирэн, хайыһарга бэтэрээннэргэ өрүүтүн күрэхтэһэр уонна өрөспүүбүлүкэ үкүсүгэр инники сылдьар.

Кини курдук успуорт историятын билээччи аҕыйах. Дьэйтээҕи баай библиотеката, ону тэнэ өрүүтүн бэлиэтэнэ, тиһэ сылдьара, түмэлгэ ис сүрээбиттэн ылсан үлэһиттэр көмөлөһөн эрдэхтэрэ. Афанасий Петрович томоороон тымныыттан толлубакка, уһун кыһыны мэлдьи хайыһары аргыс онгостон кэллэ. Икки уустук көрүнгэ — сүүрүүнэн, хайыһарынан дьарыктаныыта дьулурунан, тулуурунан, күүстээх баҕа санаанан, элбэх сыранан-сылбанан эрэ ситиһиллэрэ чуолкай буоллаҕа.

Успуорка уһун үйэлэни, успуордунан дьарыктаныы чабылхай холобурун эдэр ыччакка, дьонно-сэргэҕэ көрдөрө сылдьар аатырбыт быһыйбыт олунньу 20 күнүгэр 80 сааһын туолла.

Ол чэрчитинэн, тус бэйэм, Мэнэ Хангалас улуунугар, Майа элээннэтигэр баар Иннокентий Тихонович Васильев аатын сүгэр успуорт Албан аатын түмэлигэр тийээн ыалдьыттаатым, Афанасий Петровичтын сэхэргэстим, түмэл толору историятын, Дойдум аатырбыт, биллэр-көстөр спортсменнарын кытта өссө ыкса чугастык биллестим.

Бу успуорт түмэлэ Саха сиригэр аан бастааһынан 1971 сыллаахха Дьабыыл оскуолатыгар аһыллыбыта, кэлин Харатаабы доруобуйа уонна успуорт лицейыгар эмиэ үлэһити сылдьыбыта, онтон 1995 сылтан Майаба “Манчаары” аатын сүгэр успуорт комплекса көһөн кэлэр, билингитэ Афанасий Петрович Илларионов салалтатынан этэннэ үлэһити-хамсыы турар.

Түмэлгэ урукку Сойуусараас мундуктарыттан эрэ буолбакка, Монголияттан, Чехословакияттан, Германияттан, о. д. а. дойдулартан тийэ кэлэн көрөн, сэргээн бараллар эбит. Сахалартан бастаах олимпийскай чөмпүйүөн Роман Дмитриев кытта 1976 с. Дьабыыл түмэлигэр ыалдьыттаан барбыт.

Мэнэ дьоно быһыйдарынан, сылбырбаларынан, туруору да күөстэринэн, өркөн өйдөрүнэн кээһник сураҕырдатара, ааттара ааттаннаҕа.

Бу курдук, төрөөбүт-үөскээбит, кииним түспүт, түөрүөм төлөкөлөммүт Мэнэм дьонунан-сэргэтинэн хайа баҕарар кэмгэ, бириэмэҕэ ис сүрэхпиттэн кизн туттабын.

Тапталлаах улууспут төрүттэниэбиттэн төһөлөөх элбэх үтүө-мааны дьон-сэргэ успуорт эрэ эйгэтиттэн буолбакка, олох араас аранатыттан үүнэн-сайдан тахсыбыттар буолуой? Биллэн турар, киһи ааҕан сиппэт. Онон бу успуорт Албан аат түмэлин салайааччытыгар Афанасий Петрович Илларионовка толору, ситилии кэпсээнин иһин махталым мааныта буолуохтун! Киниэхэ чэгиэн доруобуйаны, олох кизн эйгэтигэр ситиһиллэри, өссө да элбэх кыайылары-хотуулары баҕарабыт!

Уос номоҕор кирибит «Мэнэлэр хайа үрдүгэр» дьон этинэн суруйуубун түмүктүүбүн. Успуордунан дьарыктанын, чөл олобу тутуһун, успуорду кытта өрүү биригэ буолун!

Милена АНДРЕЕВА,
М. К. Аммосов аатынан
Хотугулуу-Илинги федеральной
университет
3-с куурсун студентката.

Ааптар хаартыската.

«Эдэр саас» хаһыат значогун бэлэхтээн үөрдүбүтэ...

Уйбаан Ушницкай сырдык кэриэһигэр

90-с сылларга “Эдэр саас” хаһыаты бүтүн өрөспүүбүлүкэ сөбүлээн ааҕара, хас ыал аайы кэтэһиилээх ыалдьыт буолбута. Мин оччолорго оскуола үрдүкү кылааһын үөрэнээччигэ суруналыыс буоларга быһаарыммытым.

11-с кылааска сылдьан “Эдэр саас” хаһыакка бастаахы ыстатыйаларым тахсыбыттар. Онон наһаа да үөрбүтүм, долгуйбутум. Хаһыат эрдээктэрин Уйбаан Ушницкай уонна кэрэспэдиэннэри барыларын ааттарынан эңдэппэккэ биллэрим. 1996 сыллаахха кулун тутарга сааскы каникулбар ийэбинэн Дьокуускайга кирибиппит. Биһир күн тэриллэн-хомуллан Бэчээт дьэтигэр барбыппыт, эрдээксийэлэргэ кириэн билсиппит. “Эдэр саас” хаһыат кабинетын долгуя-долгуя арыыбыппын өйдүүбүн. Коллектив тутта миигин үөрэ-көтө көрсүбүтэ, суруйууларбынан тутта билбиттэрэ. Ол күн аан бастаан редактор Уйбаан Ушницкайдыын илэ билсиппитим. Суруналыыс буолуохпун баҕарарым, сайын үөрэххэ туттарса кэлэрим туһунан кэпсээбитим. Онуоха Уйбаан: “Дьэ кытаат, ыстатыйаларың куруук ыта олоороор, үөрэххэ киридэххинэ кэлэр буолаар”, — дьин “Эдэр саас” хаһыат значогун ылан бэлэх ууммута.

Оо, онно наһаа да үөрбүтүм, кынаттаммытым, суруналыыс буолар баҕам өссө күүһүрбүтэ. Сайын “Эдэр саас” хаһыаппын саны-саны олус кыһаллан туран, экзаменнарын ситиһилээхтик туттаран баҕалаах үөрэхпэр кирибитим. Ити курдук, 1-кы куурустан саҕалаан Уйбааннын алтыһыым саҕаламмыта. Ити күһүн 1996 сыл алтынны ыйга Спорт дыбарыаһыгар “Эдэр саас” төрүттэммитэ үс сылыгар аналлаах “Макарена” шоу-программа ыгытыллыбыта. Манна редакция үлэһиттэрэ, биһиги устудьуоннар уонна эстрада сулустара кыттыыны ылбыттар. Бу кэмтэн ыла өрөспүүбүлүкэ биллэр дьонун, артыыстары кытта билсиппим саҕаламмыта.

1997 сыл саас эдэр саастар дьин Майа элээннэтигэр кэнсертти тахсыбыппыт. Кэлин Уйбаан “Эдэр саастан” баран, 2001 сыл күһүнүгэр “Орто дойду сонуннара” дьин сана хаһыаты төрүттэбитэ. Онон миигин үлэҕэ ылан кылгас кэмгэ үлэһити сылдьыбытым, онтон төһө да атын хаһыакка бардарбын. “Орто дойдубар” тиһигин быспака суруйарым, элбэх суруйууларым бэчээттэммиттэрэ.

2014 сыл күһүнүгэр мин “Киин куорат” хаһыакка үлэһити сырыттаһына, Уйбаан аны биһиэхэ редакторынан ананан кэлбитэ. Онон бары да олус үөрбүппүт. Салайар,

уопуттаах түмэр дьобурдаах киһи кэлэн хаһыаппытын сэргэһитиэ, өссө өрө таһаарыа дьин астыммыппыт, куруук кизн туттарбыт. Ити сыл ахсынныыга Дьокуускайга “Арчы” дьэтигэр “Киин куорат” хаһыат төрүттэммитэ 15 сылын кизн далааһынаахтык бэлиэтэбиппит. Бизс сыл буола-буола үбүлүөйдөрбүтүн бэркэ тэрийэн ытарбыт.

Хаһыаппытыгар Уйбаан куруук спорт сонуннарын, араас интэриэһинэй ыстатыйаларын тиһигин быспака суруйара. Тэрилтэ бырааһынныктарын, Сана дьыл, төрөөбүт күн о. д. а. бэлиэ күннэри наһаа үчүгэйдик бэлиэтирибит. Кини бэйэтэ ыам ыйыгар төрөөбүт буолан ордук Ньургунун күнүн сөбүлүүрү, оннук анал ватсап-группалаах эбит. Саас айылҕа тыллытын, ньургунун тахсытынын олус кэрэхсирэр, булт-алт тиэмэтин эмиэ сэргээн кэпсэтэрэ. Уйбаан куруук юмордаах, дьээбэлээх-хооболоох, кини кэпсиир кэпсээһинэрэ куруук интэриэһинэй, күлүүлээх буолаллара. Мин 2019 сыллаахха олунньу ыйга үлэбиттэн бэйэм баҕа өттүбүнэн уурайан барбытым. Кини онно редактордыы хаалбыта. Хомойуох иһин, ол кэнниттэн көрсүбэтэхпит. Пандемия сыллара, мин собуруу көһүүм... Билигин үксүн Краснодарскай кыраайга олоробун.

Быйыл, 2026 сыл тохсунньу 10 күнүгэр ыар сураҕы истэммин олус хомойбутум. Наһаа да соһуччу этэ, киһи итэҕэйиэ суох курдук. Этэннэ сылдьыбыта буоллар өссө да элбэҕи суруйуо, айыа-тутуо этэ дии саныыбын.

Уйбаан Ушницкай курдук чулуу, талааннаах, күүстээх суруналыыһы кытта билсэн, алтыһан, элбэххэ үөрэмиппинэн кизн туттабын уонна холобур онгостобун. Салайааччыбыт, редакторбыт сырдык аатын өрүү өйдүү-саныы сылдьыахпыт.

Наталья ПРОТОПОПОВА- Натали,
Саха Республикатын
култууратын уонна бэчээтин
туйгуна, суруналыыс.